

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

BUKATATISO HO LATELA KAROLO YA 14 YA NTSHETSOPELE YA HO FIHLELLA DITSEBISO, 2000 (MOLAO WA N.M.R. YA 2 WA 2000)

2021

E phatlaladitswe ke Lefapha la Thuto ya Motheo
Sol Plaatje House
222 Seterata sa Struben
Pretoria

Lebokoso la Poraevete X895
Pretoria

Tokelo ya kgatiso © Lefapha la Thuto ya Motheo la Aforika Borwa

Dikhopi tsa phatlalatso ena di ka fumanwa ho tswa ho
Bolaodi: Kgokahano ya Boraditaba le Dikgokahanyo tsa Naha le tsa Porovense,
Lefapha la Thuto ya Motheo, Pretoria.
Mohala: 012 357 3757
Fekese: 012 326 1055

Webosaete: <https://www.education.gov.za>

SETSHWANTSHO SA DIKAHARE

1. Selelekela	4
2. Pono, morero le makgabane a Lefapha la Thuto ya Motheo (DBE)	4
3. Mesebetsi le sebopeho sa DBE	5
3.1. Mesebetsi ya DBE	5
3.2. Diketsahalo tse bopang mesebetsi	5
3.3. Sebopeho sa DBE	7
3.3.1. Lekala la A: Ditjhelete le Tsamaiso	7
3.3.2. Lekala la C: Leano la Kharikhulamo, Tshehetso le ho Beha Leihlo	7
3.3.3. Yuniti ya Tekolo ya tswelopele ya Merero le Phano	8
3.3.4. Lekala la P: Merero, Tlhahisoleseding le Ditekolo	8
3.3.5. Lekala la S: Ditshebeletso tsa ho Thaothwa ha Setjhaba le Tshehetso	8
3.3.6. Lekala la R: Mawa, Dipatlisiso le Dikgokahanyo	9
3.3.7. Lekala la T: Matitjhere, Disebediswa tsa Batho tsa Thuso le Ntshetsopele ya Setheo	10
3.3.8. NEEDU	10
4. Dintlha ka botlalo tsa boikopanyo tsa DBE	10
5. Tataiso ya kamoo Molao ona o ka sebediswang ka teng	11
6. Ho fihlella direkoto tse tshwerweng ke DBE	11
6.1. Ho phatlalatswa ha hanghang	11
6.2. Tlhaloso ya Direkoto le Mekgahlelo ya Direkoto tse Tshwerweng ke DBE	12
6.3. Mokgwatsamaiso wa kopo	16
7. Tlhophiso e dumellang ho nka karolo ha setjhaba ho theweng ha leano le ho sebediswang ha matla	17
8. Ditokiso tse Fumanehang haeba dipehelo tsa Molao ona ho sa ipapiswa le tsona	17
9. Ho sebetsana le Tlhahisoleseding ya Botho	19
9.1. Sepheo sa ho Sebetsana le ho hong	19
9.2. Mekgahlelo ya Beng ba Datha esitana le Tlhahisoleseding ya Botho	20
9.3. Mekgahlelo ya Baamohedi bakeng sa Ho sebetsana le Tlhahisoleseding ya Botho	23
9.4. Diphallo tse Rerilweng tse Tshelang madiboho tsa Tlhahisoleseding ya Botho	23
9.5. Metjha ya Tshireletso ya Tlhahisoleseding (karolo ya 19 ya Molao wa POPI)	23
9.6. Ho Phatlalatswa ha Tlhahisoleseding ya Botho	24
10. Ditokelo tsa Baetsi ba Datha	24
10.1. Tokelo ya ho fihlella tlhahisoleseding ya botho (karolo ya 23 ya Molao wa POPI)	24

10.2. Tokelo ya hore tlhahisoleseding ya botho e lokiswe kapa e hlakolwe (karolo ya 24 ya Molao wa POPI)	25
10.3. Tokelo ya ho hanana le ho sebetswana le tlhahisoleseding ya botho	25
10.4. Tokelo ya ho hanana le thekiso ya kotloloho	25
10.5. Tokelo ya ho tsebiswa (karolo ya 18 le ya 22 ya Molao wa POPI)	25
10.6. Tokelo ya ho tletleba ho Molaodi wa Tlhahisoleseding	25
11. Ntlafatso ya bukatataiso	25
12. Bukatataiso e fumaneha jwang	27
SEHLOMATHISO SA A: Ditefello tse etswang	28
SEHLOMATHISO SA B: Foromo ya A: Kopo Bakeng sa ho Fihlella Rekoto ya Mokgatlo wa Setjhaba	30
SEHLOMATHISO SA C: Foromo ya B: Tsebiso ya Boipiletso ba ka Hare	34

1. Selelekela

Molao wa Ntshetsopele ya ho Fihlella Ditsebiso, 2000 (Molao wa N.m.r. ya 2 wa 2000) (PAIA), o phallang ho tswa ho karolo ya 32 ya Molao wa motheo wa Aforika Borwa, 1996, (Molao wa motheo) o kenya tshebetsong tokelo ya molao wa motheo ya ho fihlella ditsebiso dife kapa dife tse tshwerweng ke puso hape le ditsebiso dife kapa dife tse tshwerweng ke motho ofe kapa ofe e mong, tse hlokehang bakeng sa ho pheta mosebetsi kapa tshireletso ya ditokelo dife kapa dife.

Karolo ya 32(1)(a) ya Molao wa motheo e hlomamisitse tokelo ya motho e mong le e mong ya ho fumana phihlello ya ditsebiso tse tshwerweng ke puso.

Sepheo sa PAIA se ka mekgwa e mmedi:

1. Ho etsa hore ho be le tlwaelo ya ponaletso le boikarabello mekgatlong ya setjhaba le ya poraevete ka ho kenya tshebetsong tokelo ya ho fihlella ditsebiso; le
2. ho ntshetsa pele setjhaba seo batho ba Aforika Borwa ba nang le phihlello ya ditsebiso ho ba kgontsha ho phethahatsa le ho sireletsa ditokelo tsohle tsa bona ka ho phethahala.

Pele ho 27 Mmesa 1994, mokgwatsamaiso wa mmuso ka hara naha o ile wa baka hore ho be le tlwaelo ya lekunutu, e sa arabeleng mekgatlong ya mmuso le ya poraevete, eo ha ngata e bakang tshebediso e mpe ya matla le ho hatikelwa ha ditokelo tsa botho.

PAIA e kene tshebetsong ka la 9 Hlakubele 2001.

2. Pono, morero le makgabane a Lefapha la Thuto ya Motheo (DBE)

Pono

Pono ya rona ya Aforika Borwa eo ho yona batho bohle ba rona ba tlang ho fihlella ho ithuta bophelo bohle, menyetla ya thuto le thupello e tla, ho latela seo, bang le seabo se tla ntlafatsa boleng ba bophelo le ho aha Aforika Borwa e nang le kgotso, e ruileng ebile e na le demokerasi.

Morero

Re sebetsa mmoho le diporovense, morero wa rona ke ho fana ka thuto e amanang ebile e le ya boleng bo hodimo bakeng sa mongwahakgolo wa bo21.

Makgabane

Ho beha tabatabelo ya bana ba rona pele, Lefapha le latela makgabane ana a latelang:

- **Batho:** Tshehetsa Molao wa motheo, ho ikarabella mmusong le ho batho ba Aforika Borwa.
- **Boqhetseke:** Boloka maemo a hodimo a tshebetso le boporofeshenale ka ho tsitlallela boqhetseke ho tsohle tseo re di etsang, ho kenyelletsa ho se nke lehlakore, boitshwaro le ho tshepahala ho tsohle tseo re di etsang.

- **Mosebetsi wa sehlopha:** Ho sebedisana mmoho le ba bang esitana le balekane ba thuto ka tsela e bulehileng e nang le tshehetso ho fihlella dipheo tsa karolelano.
- **Ho ithuta:** Ho theha mokgatlo wa thuto oo ho ona ditho tsa basebetsi di batlang le ho arolelana tsebo le tlhahisoleseding, ha ba ntse ba itlama ho kgolo ya botho.
- **Boiqapelo:** Ho tsitlallela ho rarolla ditlhoko tsa thupello bakeng sa tshebeletso ya boleng bo hodimo le ho batla ditsela tsa ho fihlella dipheo tsa rona.

3. Mosebetsi le sebopeho sa DBE

3.1. Mosebetsi ya DBE

Mosebetsi ya sehlooho ya DBE jwalo ka karolo ya mmuso di ntshetsa pele le ho tshehetsa mokgwatsamaiso wa thuto. DBE e ikarabella bakeng sa ho ntshetsa pele moralo wa maano le ketsamelao eo mokgwatsamaiso wa thuso o itshetlehleng ho yona, e le ho netefatsa hore –

- (1) maemo ohle a mokgwatsamaiso a ipapisa le maano le melao;
- (2) metjha ya tshebetso e teng e behang leihlo le ho matlafatsa boleng ba mokgwatsamaiso; le
- (3) mokgwatsamaiso o ipapisa le dintshetsopele tsa moraorao tsa mekgwatsamaiso ya thuto.

3.2. Diketsahalo tse bopang mesebetsi

(1) DIPATLISISO LE TEKLOBOTJHA YA MAANO

DBE e thakgola, kenya tshebetsong, hlahloba, lekola botjha le ho batlisisa dintlha tsohle tsa mokgwatsamaiso wa thuto ho thusa ntshetsopeleng le ho tshehetseng mokgwatsamaiso.

(2) NTSHETSOPELE YA MORERO LE MAANO

DBE e thakgola le ho tsamaisa mekgwatshebetso e lebisang ho ntshetsopele ya leano le melao ho thusa Letona ho etsa leano, ditlwaelo le maemo jwalo ka ha ho hlokeha ho latela Molao wa motheo.

(3) HO TSHEHETSA

DBE e fana ka tshehetso ho diporovense ha di kenya tshebetsong leano la naha, ditlwaelo le maemo.

(4) HO BEHA LEIHLO LE TLHAHLOBO

DBE e beha leihlo le ho tlaleha ka ho kenngwa tshebetsong ha leano, ditlwaelo le maemo a ho lekola sekgahla sa ona ho boleng ba mokgwatshebetso wa thuto, le qolla dikgeo tsa leano.

(5) DITHOMO TSA MOLAO LE TSE DING

Maano a mangata a se a ile a kenngwa tshebetsong, mme molao o ile wa saenelwa, ho etsa moralo wa phetoho thutong. Maano le melao e lateleng ya bohlokwa e laola thuto (ntle feela le Molao wa motheo, dintlha tsohle tse boletsweng ka fatshe mona di tswa ho DBE):

- (a) Molao wa motheo o batla hore thuto e fetolwe mme e be le demokerasi ho latela makgabane a seriti sa botho, tekano, ditokelo tsa botho le tokoloho, ho se kgethollwe ho ya ka morabe kapa ka bong. O netefaletsa phihlello ya thuto ya motheo ho bohle: "bohle ba na le tokelo ya thuto ya motheo, ho kenyelletsa thuto ya motheo ya batho ba baholo".
- (b) Moralo wa motheo wa leano la Kantoro ya Letona la Thuto ya Motheo o boletswa Pampiring e Tshweu ya pele ya Kantoro ya Letona, Thuto le Thupello ka hara Aforika Borwa ya Demokerasi: Mehato ya Pele ya ho Ntshetsa Pele Mokgwatsamaiso o Motjha (Hlakola 1995). Moralo wa leano la thuto wa 1994 wa ANC ke motheo wa tokomane ena. Kabinete e o tjhaelletse monwana ka mora boikopanyo bo kenelletseng, dipuisano le tekolo botjha. Ho tloha moo e sebetisa jwalo ka bopaki ba motheo bakeng sa ntshetsopele ya maano le molao.
- (c) Molao wa Naha wa Leano la Thuto, 1996 (Molao wa N.m.r. ya 27 wa 1996) (NEPA), o ile wa etswa ho ngola molao wa maano, esitana le maikarabello a semolao le a ho beha leihlo a Letona la Thuto ya Motheo, le ho etsa hore dikamano tse dipakeng tsa bolaodi ba naha le ba diporovense bo be molaong. O ile etsa motheo bakeng sa ho thewa ha Lekgotla la Matona a Thuto (CEM) le Komiti ya Dihlooho tsa Mafapha a Thuto (HEDCOM) jwalo ka diforamo tse dipakeng tsa mmuso tse ikemiseditseng ho sebedisana mmoho ho ntshetsa pele mokgwatsamaiso o motjha wa thuto. Ha ho le jwalo, e kgontsha ho thewa ha maano a naha ka kakaretso le thuto e phahameng le thupello mabapi le sena, hara tse ding, kharikhulamo, tlhahlobo le puo.
- (d) Molao wa Dikolo tsa Aforika Borwa, 1996 (Molao wa N.m.r. ya 84 wa 1996) (SASA), o kgothaletsa phihlello, puso e nang le boleng le demokerasi mokgwatsamaisong ya sekolo. O netefatsa hore barutwana bohle ba na le phihlello ya thuto e nang le boleng ntle le kgethollo, le ho etsa ho kena sekolo ntho e tlamang bakeng sa bana ba dilemo tse supileng ho isa ho tse 15. O kgontsha boteng ba dikolo tse ikemetseng le dikolo tsa mmuso. O etsa hore ho be teng mekgatlo ya tsamaiso ya sekolo (diSGB) e nang le demokerasi, mme diSGB ha jwalo di teng dikolong tsa mmuso naha ka bophara. Ditlwaelo tsa thuso ya ditjhelete ya dikolo, tse boletsweng ho SASA, di potlakisa ho fediswa le ho tsepamisa maikutlo ho bofuma mabapi le ho ajwa ha ditjhelete bakeng sa mokgwatsamaiso ya dikolo tsa mmuso.
- (e) Molao ka ho fapana, ho kenyelletsa Molao wa Khiri ya Matitjhere, 1998 (Molao wa N.m.r. ya 76 wa 1998), o laola maikarabello a boporofeshenale, botho le boitshwaro ba matitjhere le ditlhoko tsa bokgoni tse hlokahalang ho matitjhere. Matitjhere ao nakong ya ho feta e neng e se ngatana nngwe ha jwale a buswa ke Molao wa Palamente esitana le lekgotla la porofeshenale, Lekgotla la Matitjhere la Aforika Borwa (SACE).
- (f) CAPS (Ditatemente tsa Leano la Tlhahlobo ya Kharikhulamo) ke kharikhulamo e le nngwe, e phethahetseng e kgutshwanyane e emelang setatemente sa leano bakeng sa ho ithuta le ho ruta dikolong tsa Aforika Borwa. Ke kharikhulamo e nang le mananeo a fapaneng a latelanang sehlopheng ka seng, ho tloha ho Sehlopha sa R ho isa ho Sehlopha sa 12, mme sena, ka bosona, se na le dintlhatheo tsena tse latelang:

- (i) Phetoho ya setjhaba;
- (ii) monahano o sebetsang o nahanang ka kelohloko;
- (iii) tsebo e phahameng le tsebo e phahameng ya mosebetsi;
- (iv) tswelopele;
- (v) tlhomphe bakeng sa ditokelo tsa botho le mekgwatsamaiso ya tsebo ya matswalla;
- (vi) ho kgolwa;
- (vii) boleng le kgoneho; le
- (viii) phano ya thuto, e nang le boleng, bophara le botebo, e bapiswang le thuto eo ho fanwang ka yona dinaheng tse ding.

3.3. Sebopeho sa DBE

DBE e arotswe ka dikarolo tse tsejwang ka hore ke "Makala". Lekala ka leng, le etelletswe pele ke motlatsi wa molaodi-kakaretso, le boetse le arotswe dikotwana tse tsejwang ka hore ke bolaodi bo boholo. Bolaodi bo boholo bo boetse bo arotswe dikotwana tse fapaneng tse tsejwang ka hore ke bolaodi, tseo, le tsona, di arotsweng ho ba bolaodi bo bonyane. DBE e boetse e na le karolo e le nngwe e bitswang yuniti, e seng lekala.

Lefapha le na le makala a robedi, jwalo ka ha ho bontshitswe ka fatshe:

3.3.1. Lekala la A: Ditjhelete le Tsamaiso

Le fana ka tshehetso ya tsamaiso ho DBE.

MESEBETSI:

- (a) Le fana ka khiri ya basebetsi le ditshebeletso tsa disebediswa tsa batho.
- (b) Le fana ka tshehetso ya HR ho diporovense.
- (c) Le fana ka ditshebeletso tse fapaneng ho kantoro ya Letona.
- (d) Le fana ka ditshebeletso tsa semolao le molao.
- (e) Le nka boikarabello ba thupello ya basebetsi le dikamano tsa basebetsi.
- (f) Le sebetsana le ditaba tsa dikamano tsa basebetsi.
- (g) Le fana ka tshehetso ya Thekenoloji ya Tlhahisoleseding ka tshebediso ya GITO.
- (h) Le fana ka ditshebeletso tsa ditlhophiso.
- (i) Le fana ka ditshebeletso tsa ditjhelete ka tshebediso ya kantoro ya Mohlanka e Moholo wa Ditjhelete.

3.3.2. Lekala la C: Leano la Kharikhulamo, Tshehetso le ho Beha Leihlo

Le ntshetsa pele maano a kharikhulamo le tlhahlobo mme le tshehetsa, le ho beha leihlo esitana le ho hlahloba ho kenngwa tshebetsong ha kharikhulamo. Le tshehetswa ke Umalusi.

MESEBETSI:

- (a) Ho ntshetsa pele leano la kharikhulamo bakeng sa Dihlopha tsa R ho isa ho 12, ho kenyelletsa Thuto ya Ditlhoko tse Ikgethang.

- (b) Ho kenya leano tshebetsong le ho tshehetsa kharikhulamo bakeng sa Dihlopha tsa R ho isa ho 12, ho kenyelletsa Thuto ya Ditlhoko tse Ikgethang, e le ho ntlafatsa ithuta le ho ruta.
- (c) Ho fana ka tshehetso ya leano bakeng sa diporojeke tse fapaneng, ho kenyelletsa Ditheo bakeng sa Ho Ithuta, Dinaledi, diICT, NSLA le QIDS UP.
- (d) Ho tsamaisa Porojeke ya Ho Tseba ho Bala le ho Ngola ya Kha Ri Gude.

3.3.3. Yuniti ya Tekolo ya tswelopele ya Merero le Phano

Le thusa Kantoro ya Letona mmoho le DBE ho fihlella maikemisetso ya yona a mawa.

MESEBETSI:

- (a) Ho thusa Kantoro ya Letona mmoho le DBE ho fihlella maikemisetso a yona a mawa ka ho qolla le ho sebetsana le dibaka tse kgethilweng tsa phephetso.
- (b) Ho etella pele le ho tsamaisa sehlopha sa ditsebi sa boemo bo hodimo ho sebetsana le diphephetso tse kgethilweng e le ho tlisa phano ya thuto e sebetsang.
- (c) Ho matlafatsa bonkakarolo ba batho ba amehang ho ntlafatseng boleng ba ditlamorao tsa thuto ka tshebediso ya ho thewa ha ditheo tse sebetsang tsa QLTC maamong ohle a mokgwatsamaiso.

3.3.4. Lekala la P: Merero, Tlhahisoleseding le Ditekolo

Kgothaletsa phano ya ditshebeletso e nang le boleng ebile e sebetsang hantle mokgwatsamaisong wa thuto ya motheo ka tshebediso ya ho kenngwa tshebetsong ha morero le tlhahlobo. Le tsheheditswe ke NEEDU.

MESEBETSI:

- (a) Ho phethahatsa ho bewa leihlo le tlhahlobo ka tshebediso ya dipatlisiso, ditlhahlobo tsa mokgwatshebetso, ditlhahlobo tsa naha, ditlhahlobo tsa matjhaba le dihlahlobo tsa naha.
- (b) Le tsamaisa merero ya ditjhelete le disebediswa tse tshwarehang tsa sekethara ya thuto ya motheo.
- (c) Le tsamaisa mekgwatsamaiso ya tsamaiso ya tlhahisoleseding ya sekethara ya thuto ya motheo.

3.3.5. Lekala la S: Ditshebeletso tsa ho Thaothwa ha Setjhaba le Tshehetso

Le thaotha disekethara tsohle tsa setjhaba ho tshehetsa thuto ya motheo le ho nolofatsa phano ya mananeo a thuiso bakeng sa ntshetsopele e phethahetseng le ho phela hantle ha barutwana bohle.

MESEBETSI:

- (a) Le kgothaletsa dilekane tsa mmuso le setjhaba, mmoho le dilekane le diNGO, ho netefatsa hore setjhaba se bapala karolo ho kenyeng tshebetsong thuto e nang le boleng dikolong tsohle tsa mmuso.
- (b) Le kgothaletsa boteng sekolong le phihlello hara barutwana ba amehang ha bobebe ka ho ba fa dijo tse ahang mmele letsatsi le leng le le leng la sekolo.
- (c) Le etsa hobe le ditikoloho tse bolokehileng tsa ho ruta le ho ithuta dikolong tsohle tsa mmuso.
- (d) Le kenya letsoho ho bolokeng barutwana ka ho eketsa palo ya dikolo tse nkang karolo meketeng e hlophisitsweng hantle ya dipapadi tsa sekolo mmoho le mananeo a thuto ya mmينو.
- (e) Le nolofatsa ho qolla e sa le ka nako le pheko ya dithibela tsa bophelo bo botle mabapi le ho ithuta.
- (f) Le ntlafatsa tshebetso ya barutwana le ho ba boloka ka ho tshehetsa makgotlo a tsamaiso ya dikolo le mananeo a thupello ya matitjhere ho kgothaletsa ditokelo tsa botho, ho fapana le momahano ya setjhaba, ka ho nolofatsa boqhetseke ba thuto le ho fokotswa ha palo ya bana ba tlhelang sekolo.
- (g) Ho ntlafatsa tekano ya bong dikolong.
- (h) Le ntlafatsa tsebo ya bophelo bo bohle ba thobalano le tswalano, tsebo le ho etsa diqeto hara barutwana, matitjhere le basebetsi ba thusang dikolong.
- (i) Le tshehetsa ho phela hantle mmeleng le setjhaba mmoho le ho nolofatsa phihlello ya ditshebeletso tsa mmele le setjhaba bakeng sa dikolo.
- (j) Le thaatha setjhaba le batho bohle ba amehang ho tshehetsa ho fihlellwa ha thuto e nang le boleng.

3.3.6. Lekala la R: Mawa, Dipatlisiso le Dikgokahanyo

Le tshehetsa kgokahanyo le ho kenngwa tshebetsong ha mananeo a tshebetso a lefapha, sekethara ka bophara le sehlopha.

MESEBETSI:

- (a) Le beha leihlo ho kenngwa tshebetsong ha mananeo le matsapa a tshebetso a lefapha.
- (b) Le tsamaisa kgokahanyo le Dihlopha tsa DG, Palamente le Kabinete.
- (c) Le phethahatsa morero le ho tlalewa ha mawa ho amanang le lenaneo la tshebetso la Mmuso.
- (d) Ditshebeletso tsa kgokahanyo tsa Letona, Palamente, CEM, HEDCOM, Botsamaisi bo Boholo le Botsamaisi ba Kakaretso.
- (e) Le tsamaisa, beha leihlo le ho tlaleha mabapi le ditjhelete tsa nyehelo le tsa kerante.
- (f) Le beha leihlo le ho tlaleha ka tshebetso ya kakaretso ya mokgwatsamaiso wa thuto ka mesebetsi ya tlhophollo, dipatlisiso, ho beha leihlo le tlhahlobo.

3.3.7. Lekala la T: Matitjhere, Disebediswa tsa Batho tsa Thuso le Ntshetsopele ya Setheo

Le kgothaletsa ho rutwa ho nang le boleng le tshebetso ya setheo ka tshebediso ya phephelo, ntshetsopele le tshebediso ya disebediswa tsa batho tse sebetsang ka ho sebedisana mmoho le ETDP SETA, ELRC le SACE.

MESEBETSI:

- (a) Le sebedisana mmoho le merero ya disebediswa tsa batho, ho kenyelletsa HRMIS le Botsamaisi ba HR.
- (b) Le tsamaisa phano ya mesebetsi bakeng sa dikolo tsa naha.
- (c) Le tsamaisa khiri ya matitjhere, ho hlomamiswa, thomo le tshebediso ya Funza Lushaka.
- (d) Le tshehetsa matitjhere ka tshebediso ya Ntshetsopele e Tswelang Pele ya Seporofeshenale ya Matitjhere le Ntshetsopele ya Tsamaiso ya Sekolo.
- (e) Le beha leihlo le ho tshehetsa Tsamaiso ya Tshebetso ya Matitjhere le ditlhahlobo tsa sekolo.
- (f) Le tsamaisa le ho nolofatsa phano ya dipuisano tsa kopanelo tsa sekethara.

3.3.8. NEEDU

Morero wa Yuniti ya Naha ya Tlhahlobo le Ntshetsopele ya Thuto ke ho nolofatsa ntlafalo ya sekolo ka tshebediso ya mokgwatsamaiso wa tlhahlobo. E tla etsa sena, hara tse ding, ka ho qolla dintlha tse sitisang ntlafalo ya sekolo le e ntshetsang pele ntlafalo ya sekolo.

E tla boela e hlahloba kamoo DBE le diPDE di behang dikolo leihlo ka teng; kamoo DBE le diPDE di tshehetsang dikolo ka teng; le boleng ba boetapele, ho ruta le ho ithuta dikolong.

E tla boela hape e etsa ditlhahiso bakeng sa ho ntlafatsa boleng ba dikolo le ho phatlalatsa ditlaleho ka boemo ba mokgwatsamaiso wa thuto.

Molao o amanang le NEEDU ha jwale ho ntse ho sebetsanwa le ona. Hang ha mokgwatshebetso o se o phethetswe mme NEEDU e se e le mokgatlo o molaong ka ho phethahala, e keke ya hlotse e hlahella okanokeramong.

4. Dintlha ka botlalo tsa boikopanyo tsa DBE

Mohlanka wa Ditsebiso

Mong HM Mveli, Molaodi-Kakaretso

Mveli.M@dbe.gov.za

Motlatsi wa Mohlanka wa Ditsebiso

Advokeiti Shalili D Misser, Molaodi e Mohlolo: Ditshebeletso tsa Semolao le Molao

Misser.S@dbe.gov.za

Dintlha ka botlalo tsa boikopanyo

Aterese ya moaho

Sol Plaatje House
222 Seterata sa Struben
Pretoria
0001

Aterese ya poso

Lebokoso la Poraevete X895
Pretoria
0001

Mohala: +27 12 357 3000

Webosaete <https://www.education.gov.za>

5. Tataiso ya kamoo Molao ona o ka sebediswang ka teng

Ho latela karolo ya 10 ya PAIA, SAHRC e tlameha ho bokella bukatataiso, ka puo e nngwe le e nngwe ya dipuo tsa semmuso, e nang le tlhahisoleseding e jwalo, ka mokgwa o utlwisisehang ha bobebe, jwalo ka ha motho a batla ho phethahatsa tokelo ya hae ho latela PAIA. Jwalo ka ha ho boletswe ka hodimo, bukatataiso ena e tla thusa motho ya labalabelang ho phethahatsa tokelo ya hae ho ya ka PAIA, moo maikemisetso a Bukatataiso ena e leng ho thusa motho ya labalabelang ho fumana tlhahisoleseding e tshwerweng ke mokgatlo wa setjhaba ka mokgwa o kgonehang ebile o sebetsang. Tataiso ya hore na PAIA e ka sebediswa jwang e fumaneha ho SAHRC. Dipatlisiso di ka etswa ho SAHRC mona:

Khomishene ya Ditokelo tsa Botho ya Aforika Borwa: Yuniti ya PAIA
Lefapha la Diphuputso le Ditokomane

Aterese ya poso:

Lebokoso la Poraevete 2700
Houghton
2041

Mohala: +27 11 877 3600

Imeili: PAIA@sahrc.org.za

Fekese:

Webosaete:

+27 11 484 1360

www.sahrc.org.za

6. Ho fihlella direkoto tse tshwerweng ke DBE

6.1. Ho phatlalatswa ha hanghang

DBE selemo le selemo e phatlalatsa mane Kaseteng ya Mmuso letoto la mekgahlelo ya direko tse fumanehang hanghang (i.e., direkoto tse ka fumanwang ntle le ho latela mokgwatshebetso wa kopo wa PAIA), jwalo ka ha karolo ya 15(2) Molao ona e batla ho etswe jwalo. Direkoto tse fapaneng, ditlaleho le ditokomane di ka fihlellwa mane webosaeteng ya DBE (<https://www.education.gov.za>).

6.2. Tlhaloso ya Direkoto le Mekgahlelo ya Direkoto tse Tshwerweng ke DBE

- (1) DIREKOTO TSE TSHWERWENG KE **LEKALA LA A: KAROLO YA BASEBELETSI:**
- (a) Morero wa Ditshebeletso tsa Basebetsi, Tsamaiso ya Khiro le Tshebetso
 - (b) Ntshetsopele ya Ditshebeletso tsa Basebetsi
 - (c) Tsamaiso ya Phetolo le Tikoloho ya Tshebetso
 - (d) Ntshetsopele ya Mokgatlo, Ho Beha Boleng Mosebetsing le Tsamaiso e Nang le Tshebelopele ya Puso
 - (e) Meputo, Maemo a Tshebetso le Mekgwatsamaiso ya Disebediswa tsa Basebetsi.
 - (f) Dipuisano, Dikamano tsa Basebetsi le Tsamaiso ya Dingangisano
- (2) DIREKOTO TSE TSHWERWENG KE **LEKALA LA A: KAROLO YA DITJHELETE:**
- (a) Ditekanyetso tsa tshebediso ya ditjhelete ya naha (bajete jwalo ka ha e tekilwe Palamenteng selemo le selemo ke Letona la Ditjhelete) le bajete ya DBE. E ya fumanaha ho tswa ho Bolaodi ba Dipuisano, Matlotlo a Naha, Lebokoso la Poraevente X115, Pretoria 0001, mohala. 012 315 5948. E boetse e ya fumanaha ho www.treasury.gov.za.
 - (b) Tlaleho ya selemo le selemo ya DBE: Yona e kenyelletsa ditateme tsa ditjhelete tsa DBE le tlaleho ya tlhahlobo ya ditjhelete ka ditateme tsena, esitana le tlaleho tsa botsamaisi.
 - (c) Kakaretso: Tlhahisoleseding e nngwe le e kenelletse e batsi ya ditjhelete, e jwalo ka tshebediso ya ditjhelete mabapi le porojeke e itseng.
- (3) DIREKOTO TSE TSHWERWENG KE **LEKALA LA A: KANTORO YA NGODISONG YA KAKARETSO: KANTORO YA NGODISONG YA KAKARETSO** KE MOHLOKOMEDI WA DIREKOTO TSOHLE TSA KAKARETSO TSE ENTSWENG LE TSE AMOHETSWENG KE DBE (MANGOLO LE DITOKOMANE), E BOLOKA DIFAELE TSOHLE MOKGWATSAMAISONG WA HO FAELA O HLOPHISITSWENG HO YA KA MESEBETSI YA DBE. E NNGWE LE E NNGWE YA DITLHAHLAMANO TSA SEHLOOHO TSE 15 E NA LE FAELE YA DIPATLISISO YA LEANO LE TSA TLWAELO. MOKGWATSAMAISO WA HO FAELA HA JWALE O NA LE DITLHAHLAMANO TSA SEHLOOHO TSE 15, EMPA PALO ENA E KA EKETSEHA HA DBE E NTSE E HOLA. DIREKOTO TSE LATELANG DI BOLOKILWE KE KANTORO YA NGODISONG YA KAKARETSO:
- (a) Molao
 - (b) Ditaba tsa semolao
 - (c) Tlhophiso le taolo
 - (d) Botsamaisi ba ditjhelete
 - (e) Bohlahlobi ba dibuka ba ka hare le bohlahlobi ba dibuka ba ka ntle

- (f) Tsamaiso le ntshetsopele ya basebeletsi
- (g) Ditshebeletso tsa Khoporeiti
- (h) Thekenoloji ya Tlhahisoleseding le ditshebeletso tsa tlhahisoleseding
- (i) Dikgokahanyo, kgokahanyo le thekiso
- (j) Kgokahanyo ya naha/porovense le dikamano tsa matjhaba
- (k) Ho kenngwa tshebetsong le ho bewa leihlo ha kharikhulamo
- (l) Ho matlafatswa ha boleng
- (m) Thuto ya matitjhere, Ntshetsopele ya HR le ya setheo
- (n) Morero, tekolo, ho beha leihlo le tlhahlobo
- (o) Boikarabello ba setjhaba le ditshebeletso tsa tlatsetso

(4) DIREKOTO TSE TSHWERWENG KE LEKALA LA A: BOLAODI BO BOHOLO BA TSA SE MOLAO LE MOLAO:

- (a) Ditumellano tse semolao (Dikonteraka, Memorandamo wa Kutlwisiso, Ditumellano tsa Boemo ba Tshebeletso le Ditumellano tsa Matjhaba)
- (b) Direkoto tsa ho nkwa ha dikgato tsa molao
- (c) Molao o tsamaiswang ke DBE (motheo le e phahameng)
- (d) Direkoto tsa PAIA

(5) DIREKOTO TSE TSHWERWENG KE LEKALA LA P: BOLAODI BA DITLHAHLOBO LE DITLHATHLOBO:

- (a) Maano, melao le ditataiso tse amanang le ditlhahlobo.
- (b) Dipampiri tsa dipotso tse hlophisitsweng boemong ba naha bakeng sa SC le NSC (selemo sa sena le dilemo tse fetileng).
- (c) Tlhahisoleseding ya nkgetheng wa tlhahlobo - tlhahisoleding ya bonkgetheng ba tlang ho ngola tlhahlobo ya jwalo.
- (d) Matshwao a fihlellwetsweng ke barutwana tlhahlobong ya jwale le ditlhahlobong tsa nako e fetileng, thutong ka nngwe, pampiring ka nngwe.
- (e) Diphetho tsa makgaolakgang tsa tlhahlobo tsa bonkgetheng bohle; dipheto tsena di kenyelletsa matshwao a sa phehwang esitana le matshwao a lokisitsweng.
- (f) Netefaletso ya datha, ho kenyelletsa datha ya bonkgetheng bohle ba nefefaleditsweng ditlhahlobo tsa SC le NSC (tse jwale le tse ya morao ho fihlela ho 1920 bakeng sa mafapha a thuto a nako e fetileng).
- (g) Dipatlisiso tsa tlhahlobo tsa kakaretso tse amanang le tshebetso ya barutwana boemong ba naha, porovense, lebatowa le sekolo.
- (h) Ditlaleho tsa ho beha leihlo mekgwatsamaiso ya tlhahlobo le mekgwatshebetso ya diPED.
- (i) Tlaleho ya Setekgeniki ka tshebetso ya ditlhahlobo tsa NSC.

(6) DIREKOTO TSE TSHWERWENG KE LEKALA LA P: BOLAODI BA DITLHAHLOBO TSA NAHA

- (a) Diteko tsa Ditlahlabo tsa Naha tsa Selema le Selema (ANA) tse tsamaiswang sehlopheng sa 1 ho isa ho sa 6 le 9 (ka 2011 le 2012).
- (b) Ditataiso tsa ditlhahlobo bakeng sa ANA.

- (c) Dipheto tsa ANA bakeng sa 2011 le 2012 (naha, porovense, lebatowa, sekolo le morutwana).
- (d) Tlaleho Setekgeniki ya ANA bakeng sa 2011 le 2012.
- (e) Diteko tsa pontsho bakeng sa sehlopha sa 1 ho isa ho sa 6 le 9 (ka 2011 le 2012).
- (f) ANA - Ditataiso bakeng sa ho kutlwisiso le tshebediso ya diphetho tsa ANA.
- (7) DIREKOTO TSE TSHWERWENG KE LEKALA LA P: MOKGWATSAMAISO WA TLHAHISOLESERING YA TSAMAISO YA THUTO
- (a) EMIS e fana ka dipalopalo tsa thuto bakeng sa dikolo tsohle tsa Aforika Borwa (datha e sa phehwang mabapi le porothokolo e nepahetseng) mabapi le tse latelang:
- (i) Tliahisoleseding ya kakaretso ya sekolo: dintlha ka botlalo tsa boikopanyo;
- (ii) Tliahisoleseding ya sekolo ya ICT;
- (iii) Boingodiso ba barutwana bo hlophisitswe ka tsela ena;
- ho ya ka sehlopha, bong, sehlopha sa setjhaba; ho falla ha porovense; boahi, puo ya lapeng (HL); Puo ya ho Ruta le ya ho lthuta (LOLT), dithuto tse kgethilweng
 - Boingodiso ba barutwana ba sa itekanelang;
 - Barutwana ba phethang sehlopha;
 - Ntshetsopele ya barutwana;
 - Barutwana ba amohelang tjhelete ya kerante;
 - Ho hlokahala ha barutwana;
 - Barutwana ba hlokahalletsweng ke batswadi;
 - Tshebetso ya barutwana thutong ka nngwe le sehlopheng;
- (b) Letoto le Akaretsang la Moraorao la dikolo mona Aforika Borwa.
- (c) Sebaka bakeng sa ho kenya tshebetsong disevei dikolong. Dimojule tse kenyeleditsweng ho letoto la dipotso la EMIS kapa Mokgwatsamaiso wa Tsamaiso le Botsamaisi ba Dikolo wa Aforika Borwa.
- (d) Ditlaleho tsa bohlopholli ba sebaka le dimmapa.
- (e) Lenano le Maemo a Thuto a Naha bakeng sa –
- (i) Bukantswe ya Thuto;
- (ii) Maemo a Boleng ba Datha;
- (iii) Maemo a ho Khoutwa ha Datha;
- (iv) Maemo a ho Netefatswa ha Datha;
- (v) Maemo a ho Phatlalatswa ha Dipalopalo; le
- (vi) Maemo bakeng sa Letoto le Akaretsang la Ditheo tse Fanang ka Ditshebeletso tsa Thuto ya Motheo.
- (8) DIREKOTO TSE TSHWERWENG KE LEKALA LA P: BOLAODI BA HO RERA HO TSHWAREHANG
- (a) Faele ya NEIMS e nang le mofuta le boemo ba moralotho mane dikolong.
- (b) Faele ya EIG e nang le tliahisoleseding ka tsamaiso le phethisetso ya tjhelete ya kerante.

- (c) Faele ya Leano, Ditlwaelo & Maemo e nang le tlhahisoleseding ka Tataiso e Amanang le ho Rerwa bakeng sa Moralotho wa Dikolo le Dibaka tsa Bodulo.
- (9) DIREKOTO TSE TSHWERWENG KE LEKALA LA P: POROJEKE YA ASIDI
- (a) ASIDI IPMP e na le maano a ASIDI.
 - (b) Memorandamo wa Tumellano o saennweng o nang le diejente tse kenyang tshebetsong.
 - (c) IPIP26 e na le maano a diejente tse kenyang tshebetsong
 - (d) Tlaleho ya Tswelopele e nang le tlhahisoleseding mabapi le tswelopele sekolong se seng le se seng, e tshwarehang le ya ditjhelete.
 - (e) Metsotso ya kopano e boloka diketsahalo tsa dikopano tsohle tse tshwerweng dikomiting tse fapaneng tsa ASIDI.
 - (f) Ditlaleho tse Kwallang tse bolokang dintlha ka botlalo mabapi le diporojeke tse phethetsweng ho ya ka moraotheo o sa tsamayeng oo ho fanweng ka ona.
- (10) DIREKOTO TSE TSHWERWENG KE LEKALA LA P: BOLAODI BA POROVENSE BO BEHANG BAJETE LEIHLO
- (a) Ditlwaelo le maemo a ditjhelete a hlahelletseng Kaseteng.
 - (b) Bajete le tshebediso ya ditjhelete ya kgwedi le kgwedi bakeng sa diPED.
 - (c) Datha e batluweng ke UNESCO.
- (11) DIREKOTO TSE TSHWERWENG KE LEKALA LA T: BOLAODI BA THUTO YA PELO YA MATITJHERE, DIKAMANO TSA BASEBETSI LE MERERO YA DISEBEDISWA TSA BASEBETSI, TSE FANANG LE HO BEHA LEIHLO
- (a) Maano le ditataiso tse amanang le Lenaneo la basari la Funza Lushana.
 - (b) Letoto la dikgau tsa dibasari tsa Funza Lushaka
 - (c) Ditumellano tsa Kopanelo tse phethetsweng mane ELRC
 - (d) Metsotso ya dikopano tsa dikomitjana tsa HR.
 - (e) Ditlaleho tsa porovense tsa ho beha leihlo Mekgwatsamaiso ya Tsamaiso ya Tshebetso ya Matitjhere, Ntshetsopele le Tlhahlobo Yohle ya Sekolo.
 - (f) Ho theolwa ha PERSAL ha kgwedi le kgwedi ho nang le datha ya basebetsi sekethareng (DBE) Mafapheng a porovense ohle a robong (9)
 - (g) Dathabeisi ya Naha ya Khiri (NRD) e nang le datha mabapi le matitjhere a sa sebetseng a nang le mangolo a ntseng a batla mosebetsi dikolong tsa mmuso.
- (12) WEBOSAETE YA DBE, [HTTPS://WWW.EDUCATION.GOV.ZA](https://www.education.gov.za) E NA LE, HARA TSE DING, TLHAHISOLESERING E LATELANG E FUMANEHANG HANGHANG (PHATLALATSO YA BOITHAOP):
- (a) Moralo wa Tshebetso ya Selema le Selema wa DBE
 - (b) Dingolwa dife kapa dife tse ding tse lebileng ho setjhaba tse ka phatlalatswang
 - (c) Dibukana
 - (d) Diboroutjhara
 - (e) Dipampiri tsa tlhahlobo
 - (f) Diforomo

- (g) Maemong a mang, disebediswa tsa thupello tseo Lefapha le fanang ka tsona nakong ya mmokatshebetso
- (h) Tliahisoleseding ya mananeo a DBE
- (i) Dipampitshana
- (j) Molao o phatlaladitsweng ke DBE
- (k) Disebediswa ka thekiso
- (l) Diphatlalatso tsa boraditaba
- (m) Disetatemente tsa Naha tsa Kharikhulamo le disebediswa tse ding tse amanang le kharikhulamo
- (n) Diatikele tsa ditaba
- (o) Diphamfolete
- (p) Diphousetara
- (q) Diraporoto, ho kenyelletsa diraporoto tsa selemo le selemo
- (r) Dipuo
- (s) Lewa la Moralo la DBE

6.3. Mokgwatsamaiso wa kopo

(1) HO DUMELLA KAPA HO HANELA KOPO

- (a) Mokopi o tlamehile ho dumellwa ho fihlella rekoto ya mokgatlo wa setjhaba haeba: –
 - (i) Mokopi o ikamahanya le dipehelo tsohle tsa tsamaiso tse teng Molaong tse amanang le kopo ya ho fihlella rekoto eo; le
 - (ii) ho fihlella rekoto ho sa hanelwa ka mabaka afe kapa afe a boletsweng Molaong ona.

(2) O KA FIHLELLA REKOKO JWANG (TSEBISO)

- (a) Mokopi o tlamehile ho sebedisa Foromo ya A e ileng ya phatlalatswa Kaseteng ya Mmuso [Mmuso. Tsebiswa ya R187 ya 15 Hlakola 2002]
- (b) Mokopi o tlamehile ho hlakisa kopong haeba a batla khopi ya rekoto kapa haeba a batla ho etela le ho tla lekola rekoto dikantorong tsa DBE. Ka lehlakoreng le leng, haeba rekoto eo e se tokomane, e ka nna ya lekolwa ka mokgwa oo kopo e entsweng ka ona empa moo ho kgonehang.
- (c) Haeba motho o etsa kopo ya ho fihlella rekoto ka mokgwa o itseng, o lokela ho fihlella rekoto ka mokgwa oo a entseng kopo ka ona, ntle le haeba ho etsa jwalo ho tla sitisa tsamaiso ya DBE ka tsela e sa utlwahaleng, kapa wa senya rekoto, kapa wa hatikela tokelo ya kgatiso eo e seng ya mmuso. Haeba bakeng sa mabaka a utlwahalang ho sa kgonahale ho fana ka phihlello ka mokgwa o kopuweng empa e ka fumanwa ka mokgwa o mong, tefello ya phihlello e tla balwa ho latela kopo ya pele ya mokopi.
- (d) Haeba, tlatsetsong ho karabelo e ngotsweng ya kopo ya ho fihlella rekoto, mokopi a labalabela ho tsebiswa ka qeto ya ho fuwa phihlello ka mokgwa ofe kapa ofe o mong, mohl. mohala, sena se lokela ho bontshwa.
- (e) Haeba mokopi o kopa ditsebiswa boemong ba motho e mong, boemo boo mokopi a etsang kopo ho bona bo lokela ho bontshwa.

- (f) Haeba mokopi a sa kgone ho bala kapa ho ngola, kapa a na le boqhwalala, a ka etsa kopo ya rekoto ka molomo. Mohlanka wa ditsebiso kapa motlatsi wa mohlanka wa ditsebiso o lokela ho phethela foromo lebitsong la mokopi ya jwalo mme a mo fumantshe khopi.
- (g) Ho fihlella tlhahisoleseding e tshwerweng ke DBE, kopo e lokela ho romelwa ho Molaodi-Kakaretso, Mong HM Mveli, ho Mveli.H@dbe.gov.za.
- (h) Dikopo di lokela ho khopelwa ho batho ba latelang:
Advokeiti Shalili D Misser, Motlatsi wa Mohlanka wa Ditsebiso ho Misser.S@dbe.gov.za;

(3) DITEFELLO TSE LEFSHWANG BAKENG SA KOPO LE TSEBISO YA QETO YA HO FIHLELLA

- (a) Ho na le mefuta e mmedi ya ditefello tse hlokehang ho lefshwa ho ya ka Molao ona: tefello ya kopo, le tefello ya ho fihlella.
- (b) Mokopi ya batlang ho fihlella rekoto e nang le tlhahisoleseding ya botho mabapi le mokopi ha a lebellwa ho lefa tefiso ya kopo. Kopo e jwalo e bitswa ka hore ke kopo ya mokopi ka boyena. Mokopi e mong le e mong yena o lokela ho lefa tefello e butluwang.
- (c) Mohlanka wa ditsebiso kapa motlatsi wa mohlanka wa ditsebiso o tla tsebisa mokopi (ntle feela le kopo ya mokopi ka boyena) ka tjhelete eo tlang ho lefiswa bakeng sa kopo, mme a ka batla hore mokopi a lefe tefello e kgothaleditsweng pele ho sebetsanwa le kopo.
- (d) Tefello ya kopo e lefshwang ho DBE ke R35. Haeba mokopi a sa kgotsofatswa ke tefello, a ka boipiletso ba ka hare ho DBE kapa kopo e ka etswa lekgotleng la dinyewe kgahlano le tefo ya tefello ya kopo.
- (e) Ka mora hore mohlanka wa ditsebiso kapa motlatsi wa mohlanka wa ditsebiso a etse qeto ka kopo, mokopi o tla tsebiswa ka qeto e jwalo ka mokgwa oo mokopi a kgethileng ho tsebiswa ka ona.
- (f) Haeba kopo e fumantshitswe, tefello e nngwe – tefello ya phihlella – e lokela ho lefshwa bakeng sa patlisiso, tlhophiso kapa ho hlahiswa botjha ha rekoto. Haeba ho nka, kapa ho tla nka nako e telele ho feta hora ho phethela mesebetsi ena, DBE e dumelletswa ho lefisa, jwalo ka karolo ya tefello ya phihlella, R15 bakeng sa hora ka nngwe e sebeditsweng ho hlophisa rekoto ena.
- (g) Letoto le phethahetseng la ditefello tse kgothaleditsweng tse lokelang ho lefshwa ha direkoto di koptjwa ho tswa ho mokgatlo wa setjhaba di hlahella ho Sehlomathiso sa A sa Bukatataiso ena.

7. Tlhophiso e dumellang ho nka karolo ha setjhaba ho theweng ha leano le ho sebeditsweng ha matla

Melao e fapaneng ho thuto e kgothaletsa hore boikopanyo bo be teng le batho kapa mekgatlo e qollotsweng. Maamong a mang, mekgwatsamaiso ya boikopanyo le yona e kgothaleditswe. Ho DBE, maano a nakwana a phatlaladitswe ho Kasete ya Mmuso bakeng sa ditshwaelo tsa kakaretso ho tswa ho bankakarolo bohle le setjhaba ka kakaretso. Boemong ba matsapa a maano a ikgethileng, leano le tla tshohlwa dikopanong le bankakarolo kapa dikopano tsa ho

nonya maikutlo a setjhaba. Tsebiso ya dikopano tse jwalo kapa dikopano tsa ho nonya maikutlo ho tla dula ho fanwa ka yona e sa le ka nako.

8. Ditokiso tse fumanehang haeba dipehelo tsa Molao ona ho sa ipapiswa le tsona

Mekgwatshebetso e latelang e teng bakeng sa batho ho tlaleha kapa ho lokisa diketso tsa semolao tse tlalehilweng tse sa lokelang, fosahetseng kapa tse seng molaong kapa tesello ke DBE kapa basebetsi bafe kapa bafe ba yona.

8.1. Ditokiso mabapi le diketso kapa ho hloleha ho etsa ho latela PAIA, 2000:

- (1) Bolaodi ba ka hare ba boipiletso (bolaodi ba amehang) bakeng sa maikemisetso a Molao ona ke Letona. Mokopi a ka etsa boipiletso ka ho sebedisa Foromo ya B. Ka mora ho phethela tokiso ya boipiletso ya ka hare, kopo e ka etswa lekgotleng la dinyewe (dikarolo tsa 78 – 82).
- (2) Mosebetsi wa tshebeletso ya setjhaba a ka etsa ngongoreho kapa tletlebo bakeng sa dipatlisiso ke Khomishene ya Tshebeletso ya Setjhaba mabapi le ketso ya semolao kapa tesello (karolo ya 35 ya Molao wa Tshebeletso ya Setjhaba, 1994 [N.m.r. ya Phatlalatso ya 103 ya 1994]).
- (3) Motho a ka sebedisa ditokiso tsa basebetsi mabapi le diketso tsa semolao kapa ditesello tse amanang le basebetsi - e leng, dingangisano tsa ditokelo (Molao wa Tshebeletso ya Setjhaba, 1994, Molao wa Dikamano tsa Basebetsi, 1995 [Molao wa N.m.r. ya 66 wa 1995]).
- (4) Motho a ka etsa tletlebo le mohlalobi wa basebetsi mabapi le ho hatikelwa hofe kapa hofe ho tlalehilweng ha Molao wa Dipehelo tsa Motheo tsa Khiri, 1997 (Molao wa N.m.r. ya 75 wa 1997), karolo ya 78(1)(a), kapa Molao wa Tekano ya Khiri, 1998 (Molao wa N.m.r. ya 55 wa 1998), karolo ya 34(e).
- (5) Motho a ka etsa tletlebo le Mosireletsi wa Setjhaba mabapi le ho belaellwa ha ketso ya semolao e seng molaong kapa e fosahetseng kapa tesello (Molao wa Motheo le Molao wa Mosireletsi wa Setjhaba, 1994 [Molao wa N.m.r. ya 23 wa 1994]).
- (6) Motho a ka etsa tletlebo le SAHRC mabapi le ketso ya semolao kapa tesello e belaellwang ho ba tlolo ya molao, kapa tshoso ho, tokelo efe kapa efe ya motheo (Molao wa Khomishene ya Ditokelo tsa Botho, 1994 [Molao wa N.m.r. ya 54 wa 1994]).
- (7) Hore o tle o sireletsehe ho boiphetetso ka lebaka la phatlalatso e mabapi le boitshwaro bo seng molaong kapa bo sa lokelang tse etswang ke mohiri kapa mosebetsimmoho, motho ya anngweng ke sena a ka latela mokgwatshebetso wa ho phatlalatsa o boletsweng ho Molao wa Diphatlalatsa tse Sireleditsweng, 2000 (Molao wa N.m.r. ya 26 wa 2000).
- (8) Motho a ka sebedisa ditokiso tse ding tsa semolao tse jwalo ka setheo sa diketsahalo bakeng sa tekolobotjha ya semolao ya ketso ya tsamaiso ho latela Molao wa Ntshetsopele ya Toka ya Tsamaiso, 2000 (Molao wa N.m.r. ya 3 wa 2000).

8.2. Ditokiso tse ding tsa tshehetso

- (1) Motho a ka kopa mabaka bakeng sa ketso ya tsamaiso ho ya ka Molao wa Ntshetsopele ya Toka ya Tsamaiso, 2000 (karolo ya 5).
- (2) Motho a ka kopa phihlello ya direkoto tsa lefapha la mmuso kapa mokgatlo o mong wa setjhaba ho ya ka PAIA, 2000 (karolo ya 11).

8.3. Boikarableo ba ho tlaleha

- (1) Molao wa Boitsharo bakeng sa Basebetsi ba Mmuso, o phatlaladitsweng ke Khomishene ya Tshebeletso ya Setjhaba, o bolela hore, haeba, nakong ya ho phetha mosebetsi wa hae wa semmuso, mosebetsi wa tshebeletso ya setjhaba a kopana le boqhekanyetsi, bobodu, sewesoweso, tsamaiso e fosahetseng kapa ketso efe kapa efe e bakeng tlolo ya molao kapa e behang ka mosing tabatabelo ya setjhaba, o lokela ho tlaleha taba e jwalo ho bolaodi bo nepahetseng. Mosebetsi ya hlolehang ho tlaleha sena o molato wa boitshwaro bo bobo.
- (2) Boikarabelo ba mohiri le mosebetsi e mong le e mong ho phatlalatsa diketso tsa ditlolo tsa molao le boitshwaro bofe kapa bofe bo sa lokelehang mosebetsing bo tshhetsa Molao wa Diphatlalatsa tse Sireleditsweng, 2000 (Selelekela).

9. Ho sebetsana le Tlhahisoleseding ya Botho

Kgaolo ya 3 ya Molao POPI o nehelana ka bonyane ba Dipehelo bakeng sa Sebetsana ho Molaong ha Tlhahisoleseding ya Botho ke Motho ya Ikarabellang. Dipehelo tsena ha di a lokela ho kgelohwa ntle feela le dintlha tse ikgethileng tse sa kenyelletswang jwalo ka hao ho boletswe ho Molao wa POPI.

Motho ya ikarabellang o lokela ho netefatsa hore dipehelo tse boletsweng ho Kgaolo ya 3 ya Molao wa POPI le metjha e kenya dipehelo tse jwalo tshebetsong, ho ipapiswa le yona ka nako eo ho bolelwang maikemisetso le metjha ya ho sebetsana esitana le nakong ka boyona ya ho sebetsana le tlhahisoleseding.

DBE ka dinako tsohle, e ipapisitse le karolo ya 5 ya Molao wa POPI e netefatsa hore Tlhahisoleseding ya Botho ya Motho ya Tshwereng Datha—

- (a) ho sebetsanwa le yona ka tsela e molaong, se nang leeme ebile e na le ponaletso;
- (b) ho sebetsanwa le yona feela bakeng sa maikemisetso ao e bokelleditsweng bakeng sa ona;
- (c) ho keke ha sebetsanwa le yona bakeng sa maikemisetso a tlang ka mora a pele ntle feela ha ho sebetsanwa le yona ho jwalo ho tsamaisana le maikemisetso a sethathong;
- (d) e lekane, e ya amana mme ha e fete bakeng sa maikemisetso ao e bokellwang bakeng sa ona;
- (e) e nepahetse mme e dula e fuwa lesedi la moraora;
- (f) e keke ya bolokwa nako e telele ho feta ka moo ho hlokahalang ka teng;
- (g) ho sebetsanwa le yona ho latela dintlhatheo tsa seriti le lekunutu; sena se kenyelletsa metjha e tshwarehang le ya mokgatlo ho netefatsa hore Tlhahisoleseding ya Botho, ka mokgwa o tshwarehang le wa ileketroniki, e na le boemo bo nepahetseng ba tshireletso ha e bolokwa, sebediswa kapa e romelwa ho DBE, e le ho sireletsa kgahlano le ho fihlelwa le ho fumanwa ke ke batho ba sa dumellwang le ho lahleha ka phoso, ho senngwa kapa tjhenyeho;
- (h) ho sebetsanwa le yona ho latela ditokelo tsa Beng ba Datha

9.1. Sepheo sa ho Sebetsana le ho hong

Tlhahisoleseding ya Botho ho ka sebetsanwa le yona feela bakeng sa maikemisetso a itseng.

DBE e sebedisa Tlhahisoleseding ya Botho tlasa tlhokomelo ya ditsela tse latelang:

- Tsamaiso ya basebetsi;
- Ho boloka direkoto tsa baithuti le matitjhere;
- Ho boloka direkoto tsa bafepedi le bafani ba ditshebeletso;
- Ho boloka direkoto tsa batho ba amehang ho tsa thuto ya motheo;
- Ho ipapisa le melao ya lekgetho.

9.2. Mekgahlelo ya Beng ba Datha esitana le Tlhahisoleseding ya Botho

Data eo DBE e nang le phihlelo ya yona e ngata haholo. Boholo ba yona ke 'tlhahisoleseding ya botho' ho latela Molao wa POPI. Ka ho qolleha, nomoro ya boitsebiso ya naha e nang le dinomoro tse 13 ya barutwana le basebetsi, esitana le mabitso a bona, bong, le letsatsi la tlhaho le ka fumanwa ka hara datha. Mafapha a thuto a porovense a hloka tlhahisoleseding ya botho bakeng sa maikemisetso a tshebetso, mme jwalo ka mohlodi wa bongata ba datha ya DBE ke mafapha a porovense, tlhahisoleseding ya botho e kenyelleditswe.

Ho latela Molao wa Leano la Thuto la Naha (NEPA), tshebediso ya tlhahisoleseding ke DBE e sehetswe moedi feela ho beha leihlo le ho hlahloba tswelopele ho ipapisa le Molao wa Motheo esitana le leano la naha la thuto. Datha e ka bokellwa ke EMIS kapa ka mekgwa e loketseng, ho sebedisanwa mmoho le mafapha a porovense a thuto. Tshebediso ya dinomoro tsa diselefounu tsa matitjhere e lokela ho sehelwa moedi.

Datha ya botho eo DBE le nang le yona e hlokwa, haholoholo, bakeng sa maikemisetso a tlhophollo le bakeng sa ho phethahatswa ha ditlamo tsa ho bewa leihlo tsa NEPA. Ka ho qolleha, tlhahisoleseding ya botho e hlokwa ha mehlodi e fapaneng ya datha e lokela ho hokelwa. Mohlala, haeba tlhophollo e lokela ho phethelwa kamoo bonkgetheng ba tlhahlobo ya Sehlopha sa 12 ba sebeditseng hantle ka teng dihlopheng tse ka tlase o Sehlopha sa 12, jwale datha ya ditlhahlobo tsa Sehlopha sa 12 e lokela ho hokelwa diseteng tsa datha tse arohaneng tse kenyelletsang dihlopha tse tlase.

Ha ngata ho a hlokeha ho sebedisa dintho tse fetang tse ngata ha ho hokelwa mehlodi ya datha ka lebaka la hore ntho e le nngwe e fetohang ka boyona e tla bontsha meedi. Mohlala, nomoro ya boitsebiso e nang le dinomoro tse 13 e hokela barutwana ba bangata ho phatlalla le ditlhahlobo tsa Sehlopha sa 12 le disete tsa datha tsa pele ho Sehlopha sa 12, empa ha se tsohle, ka ha tse ding tsa dinomoro tsa boitsebiso di nyametse. Boemong bo tjena, tshebediso ya mabitso le matsatsi a tswalo a ka sebediswa ho kwala sekgeo, empa hape le ho netefatsa ho nepahala ha nomoro ya boitsebiso ya naha. Sa bohlokwa, mosebetsi wa ho beha leihlo oo ho buuweng ka ona mona ha o ke o kenyelletsa tshenolo ya tlhahisoleseding ya botho ditlalehong tsa DBE tse hlahiswang jwalo ka karolo ya mokgwatshebetso. Ditlaleho di tla bontsha feela dipalopalo boemong bo akaretsang bo amanang le, mohlala, palo ya ba nyahlatsang sekolo.

Basebetsi ba Tsamaiso	Mabitso; dintlha tsa boikopanyo; diaterese tsa moaho le tsa poso; letsatsi la tswalo; nomoro ya ID; dintlha tsa botho
------------------------------	---

	<p>tša wa leloko; dintlha tša botho tša molekane; tlhahisoleseding e amang le Lekgetho; botjhaba; bong; ngollano ya lekunutu; netefalletso ya tlhahisoleseding ya mokopi nakong ya mokgwatsamaiso wa khiri; netefalletso ya tlhahisoleseding e amanang le mosebetsi ya etsang kgwebo le Puso; ditaba tša kakaretso tše amanang le basebetsi tše ka kenyelleltsang:</p> <p>Dikuno tša kakaretso; Penshene; Thuso ya bongaka; Ho lefuwa; Mehato ya kgalemo; le Thupello.</p>
<p>Barutwana</p>	<p>Mabitso; dintlha tša boikopanyo; diaterese tša moaho le tša poso; letsatsi la tswalo; nomoro ya ID; dintlha tša botho tša wa leloko; botjhaba; bong; ngollano ya lekunutu</p>
<p>Matitjhere</p>	<p>Mabitso; dintlha tša boikopanyo; diaterese tša moaho le tša poso; letsatsi la tswalo; nomoro ya ID; tlhahisoleseding e amang le Lekgetho; dintlha tša botho tša wa leloko; dintlha tša botho tša molekane; botjhaba; bong; ngollano ya lekunutu; netefalletso ya tlhahisoleseding ya mokopi nakong ya mokgwatsamaiso wa khiri; netefalletso ya tlhahisoleseding e amanang le mosebetsi ya etsang kgwebo le Puso; ditaba tša kakaretso tše amanang le basebetsi tše ka kenyelleltsang:</p> <p>Dikuno tša kakaretso; Penshene; Thuso ya bongaka; Ho lefuwa; Mehato ya kgalemo; le Thupello;</p>

Batho ba amehang	Mabitso; dintlha tsa boikopanyo; lebitso la mokgatlo; diaterese tsa moaho le tsa poso tsa mokgatlo; ngollano ya lekunutu;
Bafani ba Ditshebeletso	<p>Mabitso; dintlha tsa boikopanyo; lebitso la mokgatlo; diaterese tsa moaho le tsa poso tsa mokgatlo; ngollano ya lekunutu; tlhahisoleseding e amang le Lekgetho</p> <p>Ho netefatsa tlhahisoleseding le ho etsa ditekolo tsa bopaki le tse ding tse kgothalleditsweng; maimekisetso a amanang le tumellano kapa kamano ya kgwebo kapa tumellano e ka nnang ya etsahala kapa dikamano tsa kgwebo dipakeng tsa batho; ho lefshwa ha diinvoese; ho ipapisa le ditlamo tse molao le tse ding tsa Lefapha.</p>
Batswadi ba Barutwana	Mabitso; dintlha tsa boikopanyo; diaterese tsa moaho le tsa poso; nomoro ya ID; tlhahisoleseding e amang le Lekgetho; dintlha tsa botho tsa molekane; Tlhahisoleseding ya Ditjhelete; botjhaba; bong; ngollano ya lekunutu

9.3. Mekgahlelo ya Baamohedi bakeng sa Ho sebetsana le Tlhahisoleseding ya Botho

Lefapha le tshwara tlhahisoleseding lebitsong la Puso mme ke ka hona le sa faneng ka tlhahisoleseding ya botho ho mokgatlo kapa setheo sefe kapa sefe ntle feela le Lefapha le leng la Mmuso kapa setheo. Tlhahisoleseding e nngwe ya botho e ka, le ha ho le jwalo, fuwa baamohedi ba latelang ba tlhahisoleseding:

- (a) Bolaodi ba taolo kapa basireletsi le dikgwebo tsa mmuso moo DBE e nang le setlamo sa semolao ho arolelana tlhahisoleseding;
- (b) batho ba boraro bao ditefo di entsweng lebitsong la DBE le basebetsi; le
- (c) ditheo tse ikarabellang bakeng sa ho kenngwa tshebetsong ha molao.

9.4. Diphallo tse Rerilweng tse Tshelang madiboho tsa Tlhahisoleseding ya Botho

Karolo ya 72 ya Molao wa POPI e bolela hore Tlhahisoleseding ya Botho e ka fetisetswa feela ka ntle ho Riphaboliki ya Aforika Borwa haeba—

- (a) naha e amohelang e ka fa datha e jwalo tshireletso e nang le "boemo bo lekaneng". Sena se bolela hore melao ya lekunutu la datha e lokela ho tshwana haholo le Dipehelo bakeng sa ho Sebetsana ho Molaong jwalo ka ha ho boletswe Kgaolong ya 3 ya Molao wa POPI; kapa
- (b) Monga Datha o dumellana le phetisetso ya Tlhahisoleseding ya Botho; kapa
- (c) phetisetso e ya hlokeha bakeng sa ho phethahatswa ha setlamo sa konteraka dipakeng tsa Monga Datha le Motho ya Ikarabellang; kapa
- (d) phetisetso e ya hlokeha bakeng sa ho phethahatswa ha setlamo sa konteraka dipakeng tsa Motho ya Ikarabellang le motho wa boraro, molemong wa Monga Datha; kapa
- (e) phetisetso ke molemong wa Monga Datha, mme ha ho kgonahale ho fumana tumello ya Motho ya Tshwereng Datha, mme ha ho ne ho kgonahala, Motho ya Tshwereng Datha, o ne a ntse a tla fana ka tumello e jwalo.

Ha jwale, DBE ha e ya rera ho Fetisetsa Tlhahisoleseding ya Botho ka Nqane ho madiboho.

9.5. Metjha ya Tshireletso ya Tlhahisoleseding (karolo ya 19 ya Molao wa POPI)

DBE e bolokile seriti le lekunutu la tlhahisoleseding ya botho e matsohong a yona kapa e tlasa taolo ya yona ka ho nka mehato e nepahetseng, e utlwahalang ya setekgeniki le ya mokgatlo ho thibela tahlehelo ya, kapa ho senyeha ha, kapa tshenyho e sa dumellwang, ho fihlella ho seng molaong ha, kapa ho sebetsana ha tlhahisoleseding ya botho.

DBE e kentshe tshebetsong diporothokolo tsa tshireletso ho sireletsa tlhahisoleseding ya botho hore e se fihlellwe ka tsela e seng molaong. Lefapha le labala ela ho matlafatswa ha Metjha ya Tshireletso ya Tlhahisoleseding ka tsela e latelang:

- (a) Ka ho netefatsa hore tlhopho e nepahetseng ya tlhahisoleseding e rekotilwe kaha datha ya mosebetsi e tla hlophuwa jwalo ka 'tlhahisoleseding ya botho' kapa 'tlhahisoleseding e ikgethileng ya botho';
- (b) ho netefatsa hore diporothokolo tsa tshireletso di matlafaditswe ho sireletsa ho fihlellwa ho sa dumellwang ha tlhahisoleseding ka ho kenya tshebetsong metjha ya tshireletso ya khompyutha le marangrang e jwalo ka diphasewete, ho kenya tshebetsong difayawolo, ho kenya tshireletso ya diantivaerese, ho netefatsa tshireletso ya datha ka tshebediso ya notlelwa ha datha le ho hlophiswa ha dikhompyutha sireletsa Marangrang a Poraevete a Inthaneteng (VPN);
- (c) diporothokolo tse tsebisang basebetsi kapa batho ba bang ha tlhahisoleseding ya bona ya botho e amehileng hampe, kapa ha ho na le ho hatikelwa ha lekunutu mabapi le tlhahisoleseding ya botho e amehang; le
- (d) ka ho netefatsa hore diporothokolo tsa tshireletso tse tiileng di a ananelwa ho thibela ho fihlella ke batho ba boraro, tikoloho ya kantoro, marangrang a khompyutha, mekgwatsamaiso, lenaneo la khompyutha la dinolo, datha le sesebediswa se seng.

9.6. Ho Phatlalatswa ha Tlhahisoleseding ya Botho

DBE e ka phatlalatsa tlhahisoleseding e nngwe ya botho ho a mang a mafapha a mmuso, dikgwebo tsa setjhaba le batho ba boraro bao e eleng bafani ba ditshebeletso ba ba bang ba DBE. DBE e ka boela ya phatlalatsa tlhahisoleseding ya botho moo nang le boikarabelo kapa tokelo ya ho phatlalatsa ho latela molawana o teng, molao, moo ho hlokahalang teng ka lebaka la ho sireletsa ditokelo tsa DBE.

DBE ka nako tse ding e ye e be le seabo ho boikwetliso moo teng datha ya DBE e hokelwang ho datha e nngwe ya mmuso bakeng sa maikemisetso a ho netefatsa boleng ba datha le ho beha leihlo. Mohlala, DBE le Ejensi ya Tshireletso ya Setjhaba ya Aforika Borwa (SASSA) di sebedisana mmoho, ka ho sebedisa dibaka tse fapaneng tsa tlhahisoleseding ya botho, ho lekola haeba baamohedi ba kerante ya setjhaba ba leng dilemong tsa ho kenya sekolo. Ho hokelwa, ka tshebedisanommoho le Lefapha la Thuto e Phahameng (DHET), direktoto tsa barutwana ba neng ba ingodisitse dikolong nakong e fetileng ho baithuti bao ha jwale ba leng ditheong tsa ka mora sekolo ho bohlokwa haholo bakeng sa ho utlwisisa phallo e dipakeng tsa maemo ana a mabedi a thuto.

10. Ditokelo tsa Baetsi ba Datha

10.1. Tokelo ya ho fihlella tlhahisoleseding ya botho (karolo ya 23 ya Molao wa POPI)

DBE e ananela hore Monga Datha o na le tokelo ya ho fumana hore na DBE e tshwere tlhahisoleseding e amanang le yena, kapa yona, ho kenyelletsa tokelo ya ho etsa kopo ya tlhahisoleseding ya botho.

10.2. Tokelo ya hore tlhahisoleseding ya botho e lokiswe kapa e hlakolwe (karolo ya 24 ya Molao wa POPI)

Monga Datha o na le tokelo ya ho kopa, moo ho hlokahalang, hore tlhahisoleseding ya hae e lokiswe kapa e hlakolwe moo DBE e seng e sa dumellwa ho bokola tlhahisoleseding ena ya botho.

10.3. Tokelo ya ho hanana le ho sebetswana le tlhahisoleseding ya botho

Monga Datha o na le tokelo, maemong a utlwahalang, a ho hanana le ho sebetswana le tlhahisoleseding ya hae ya botho. Maemong a jwalo, DBE e tla sekehela tsebe kopo le ditlhoko tsa Molao wa POPI.

10.4. Tokelo ya ho hanana le thekiso ya kotloloho

Monga Datha o na le tokelo ya ho hanana le ho sebetswana le tlhahisoleseding ya hae ya botho bakeng sa mekgwatsamaiso ya thekiso ka kotloloho ka mokgwa wa dikgokahanyo tsa ilektroniki tseo a sa di kopang.

10.5. Tokelo ya ho tsebiswa (karolo ya 18 le ya 22 ya Molao wa POPI)

Monga Datha o na le tokelo ya ho tsebiswa hore tlhahisoleseding ya hae ya botho e bokelleditswe ke DBE. Motho ya Tshwereng Datha o na le tokelo ya ho tsebiswa ka maemo afe kapa afe moo DBE e nang le maemo a utlwahalang a ho dumela hore tlhahisoleseding ya botho ya Monga Datha e fihlelletse kapa ya fumanwa ke motho ya se nang tumello.

10.6. Tokelo ya ho tletleba ho Molaodi wa Tlhahisoleseding

Monga Datha o na le tokelo ya ho romela tletlebo ho Molaodi wa Tlhahisoleseding mabapi le ho hatikelwa ho boletsweng ha ditokelo dife kapa dife tse sireleditsweng tlasa Molao wa POPI.

11. Ntlafatso ya bukatataiso

Ho latela karolo ya 14(2) ya PAIA, Bukatataiso ena e lokela, moo ho hlokehang, ho ntlafatswa selemo le selemo mme e lokela ho fumantshwa jwalo ka ha ho boletse ho karolo ya 14(2) ya PAIA, ho kenyelletsa ho phatlalatswa webosaeteng ya semmuso ya Lefapha ho <https://www.education.gov.za> le ho etsa dikhopi tsa Bukatataiso ena di fumaneha ha di koptjwa ho

tswa ho Mohlanka wa Ditsebiso, dintlheng ka botlalo tsa boikopanyo tseo ho fanweng ka tsona ho seratswana sa 4.

12. Bukatataiso e fumaneha jwang

Haeba dikhopi tsa tlatsetso tsa bukatataiso ena di hlokahala, di ka fumanwa webosaeteng ya DBE.

E tumelletswa kajeno

letsatsi la

2021.

MONG HM MWELI
MOLAODI-KAKARETSO/MOHLANKA WA DITSEBISO
LEFAPHA LA THUTO YA MOTHEO

SEHLOMATHISO SA A

Ditefello tse etswang

Ditefello tsena di boletswe ho Karolo ya II ya Sehlomathiso sa A ho Melawana e Mabapi le Ntshetsopele ya ho Fihlellwa ha Ditsebiso (e phatlaladitsweng tlasa GN R187 ho GG 23119 ya 15 Hlakola 2002).

1. **Ditefello bakeng sa khopi ya bukatataiso** jwalo ka ha ho hlakisitswe molawaneng wa 5(c) ke R0,60 bakeng sa kgatiso ya khopi e nngwe le e nngwe ya leqephe la A4 kapa karolo ya lona.
2. Karolo ya 15(3) ya Molao ona e bolela: "Tefello e lefuwang (haeba e le teng) bakeng sa ho fihlella rekoto ... ke tefello e kgothalleditsweng bakeng sa ho hlahiswa botjha." **Ditefello tsena tsa ho hlahiswa botjha** di ka tsela e latelang:
 - (a) Bakeng sa kgatiso ya khopi e nngwe le e nngwe ya leqephe la A4 kapa karolo ya lona: R0,60
 - (b) Bakeng sa kgatiso ya khopi e nngwe le e nngwe ya leqephe la A4 kapa karolo ya lona e tshwerweng khompyuteng kapa ka mokgwa wa ileketeroniki kapa o balehang ka motjhini R0,40
 - (c) Bakeng sa khopi ya mokgwa o balehang ka khompyuta—
 - (i) disiki ya setifi R5,00
 - (ii) disiki ya kgatiso e kgolo R40,00
 - (d) (i) Bakeng sa kgatiso ya ditshwantsho tsa pontsho, bakeng sa leqephe la A4 kapa karolo ya lona R22,00
(iii) Bakeng sa khopi ya ditshwantsho tsa pontsho R60,00
 - (e) (i) Bakeng sa kgatiso ya kgatiso ya modumo, bakeng sa leqephe la A4 kapa karolo ya lona R12,00
(iii) Bakeng sa khopi ya rekoto ya modumo R17,00
3. **Tefello ya kopo** e lefuwa ke mokopi e mong le e mong, ntle le Mokopi ka Boyena, ya boletsweng molawaneng wa 7(2) ke R35,00
4. **Ditefello tsa ho fihlella** tse lefuwang ke mokopi tse boletsweng Molawaneng wa 7(3) di ka tsela e latelang:
 - (1) (a) Bakeng sa kgatiso ya khopi e nngwe le e nngwe ya leqephe la A4 kapa karolo ya lona R0,60
 - (b) Bakeng sa kgatiso ya khopi e nngwe le e nngwe ya leqephe la A4 kapa karolo ya lona e tshwerweng khompyuteng kapa ka mokgwa wa ileketeroniki kapa o balehang ka motjhini R0,40
 - (c) Bakeng sa khopi ya mokgwa o balehang ka khompyuta—
 - (i) disiki ya setifi R5,00
 - (ii) disiki ya kgatiso e kgolo R40,00
 - (d) (i) Bakeng sa kgatiso ya ditshwantsho tsa pontsho, bakeng sa leqephe la A4 kapa karolo ya lona R22,00
(ii) Bakeng sa khopi ya ditshwantsho tsa pontsho R60,00
 - (e) (i) Bakeng sa kgatiso ya kgatiso ya modumo, bakeng sa leqephe la A4 kapa karolo ya lona R12,00
(ii) Bakeng sa khopi ya rekoto ya modumo R17,00

- (f) Ho fuputsa le ho hlophisa rekoto hore e phatlalatswe, R15,00 bakeng sa hora e nngwe le e nngwe kapa karolo ya hora, ho sa kenyeletswe hora ya pele, e leng nako e hlokehang ka kutlwisiso bakeng sa ho fuputsa le tlhophiso eo.
- (2) Bakeng sa sepheo sa karolo ya 22(2) ya Molao, dintlha tse latelang di tla sebetsa:
 - (a) Dihora tse tshelletseng e le dihora tse ka fetwang pele ho ka lefuwa tjhelete ya peheletso; le
 - (b) palo ya nngwe borarong ya tefello ya ho fihlella jwalo ka peheletso ya mokopi.
- (3) Ditjeo tsa poso tsona di tla lefuwa ha khopi ya rekoto e tlameha ho romelwa ho mokopi.

SEHLOMATHISO SA B

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

FOROMO YA A KOPO YA HO FIHLELLA REKOTO TSA MOKGATLO WA SETJHABA

[E phatlaladitswe tlasa GN R187 ka hara GG 23119 ya 15 Hlakola 2002, ho latela Karolo ya 18(1) ya Molao wa Ntshetsopele ya ho Fihlella Ditsebiso, 2000 (Molao wa N.m.r. ya 2 wa 2000).]

BAKENG SA TSHEBEDISO KE LEFAPHA

Nomoro ya bopaki:

Kopo e amohetswe ke _____ (lebitso, sefane le renke ya mohlanka wa ditsebiso/motlatsi wa mohlanka wa ditsebiso) mane _____ (sebaka) ka la _____ (mohla).

Tefello ya kopo (haeba e le teng) R

Peeletso (haeba e le teng): R

Tefello ya ho fihlella R

MOHLANKA WA DITSEBISO KAPA MOTLATSI WA MOHLANKA WA DITSEBISO (tshaenelo)

A. Dintlha ka botlalo tsa mokgatlo wa setjhaba

Motlatsi wa Mohlanka wa Ditsebiso
Lefapha la Thuto ya Motheo
Lebokoso la Poraevete X895
Pretoria
0001

Mohala: 012 357 3769/4151

Fekese: 012 323 9430

Imeile: PAIA-DIO@dbe.gov.za

B. Dintlha ka botlalo tsa motho ya kopang ho fihlella rekoto

DINTLHA/DINOOTSU

(a) *Dintlha ka botlalo tsa motho ya kopang ho fihlella rekoto di tlameha ho rekotwa ka fatshe mona.*

(b) *Fana ka aterese le/kapa nomoro ya fekese ya Riphaboliking moo ditsebiso di lokelang ho romelwa teng.*

(c) *Bopaki ba boemo boo boipiletso bo kenngwang ka bona, haeba bo le teng, bo lokela ho hokelwa.*

Mabitso ka botlalo le sefane:

.....
.....

Nomoro ya boitsebiso:

.....
.....

Aterese ya poso:

.....

Nomoro ya fekese:

.....

Nomoro ya mohala:

.....

Nomoro ya fekese:

.....

Aterese ya imeile:

.....

Boemo boo kopo e etswang ka bona, ha e etswa boemong ba motho e mong:

.....

C. Dintlha tsa motho eo kopo e etswang boemong ba hae

Ela hlooko

Karolo ena e tlamehile ho tlatswa haeba feela kopo ya tsebiso e etswa boemong ba motho e mong.

Mabitso ka botlalo le sefane:

.....

.....

Nomoro ya boitsebiso:

.....

.....

D. Dintlha ka botlalo tsa rekoto

DINTLHA/DINOUTSU

(a) Fana ka dintlha ka botlalo tsa rekoto eo o kopang ho e fihlella, ho kenyeletsa nomoro ya bopaki haeba o e tseba hore e shejwe moo e leng teng.

(b) Haeba sebaka seo ho fanweng ka sona se sa lekane ka kopo tswela pele ka foliong e nngwe mme o e hokele foromong ena. Mokopi o lokela ho saena difolio tsohle tsa tlatsetso.

1. Tlhaloso ya rekoto kapa karolo e nepahetseng ya rekoto:

.....

2. Nomoro ya bopaki, haeba e le teng:

.....

3. Dintlha dife kapa dife tse ding tsa rekoto:

.....

.....

E. Ditefello

DINTLHA/DINOUTSU

(a) Ho tla sebetsanwa le kopo ya ho fihlella rekoto, ntle le rekoto e tshwereng ditsebiso tsa motho ka boyena hang feela kamora ho lefa tefello ya kopo.

(b) O tla tsebiswa ka tjehelete e hlokehang ho lefuwa e le tefello ya kopo.

(c) Tefello e lefuwang bakeng sa ho fihlella rekoto e tswa ka hore na rekoto e batlwa ho fihlellwa jwang hape

le nako e utlwahalang ebile ho fuputsa le ho hlophisa rekoto eo.

(d) Haeba o tshwanelwa ke ho se lefe tefello efe kapa efe, ka kopo hlalosa mabaka a ho se lefiswe.

Lebaka la ho se lefiswe ditefiso:

.....
.....

F. Mokgwa wa ho fihlella rekoto

Ela hloko

Haeba o thibelwa ke boqhwalala mme ha o kgone ho bala, ho sheba kapa ho mamela rekoto ka mokgwa oo o kopileng ho fihlella rekoto ka ona o hlakisitsweng ka fatshe ho 1 ho fihlella ho 4 mona, bolela boqhwalala ba hao mme o hlakise hore na o hloka rekoto ka mokgwa ofe.

Hlakisa ho sa itekanela ha hao:

.....
.....

DINTLHA/DINOUTSU

(a) Pontsho ya hao ya mokgwa oo batlwang wa ho fihlella e itshetlehile ho mokgwa oo rekoto e fumanehang ka ona.

(b) Ho ka nna ha hanelwa hore rekoto e fihlellwe ka mokgwa oo tlasa mabaka a itseng. Ha ho le jwalo o tla tsebiswa haeba o tla dumellwa ho e fihlella ka mokgwa o mong.

(c) Tefello e lefuwang bakeng sa ho fihlella rekoto, haeba e le teng, e tla lekolwa ka hore na rekoto eo e kopuweng e batla ho fihlellwa jwang.

Tshwaya kgetho e nepahetseng ka fatshe ka "X".

1. Haeba rekoto e le ka mokgwa o ngotsweng kapa o hatsitsweng –

	khopi ya rekoto*		tlahlobo ya rekoto
--	------------------	--	--------------------

2. Haeba rekoto e na le ditshwantsho tsa pontsho –

(sena se kenyetsa ditshwantsho, diselaete, dikgatiso tsa video, ditshwantsho tse fehlilweng ka khomphyutha, diketjhe, jj.)

	sheba ditshwantsho		khopi ya ditshwantsho*		kgatiso ya ditshwantsho*
--	--------------------	--	------------------------	--	--------------------------

3. Haeba rekoto e na le mantswe a rekotilweng kapa ditsebiso tse ka nnang tsa boela tsa hatiswa ka modumo –

	mamela modumo wa mmimo (khasete e mamelwang)		kgatiso ya pina e nang le modumo* (tokomane e ngotsweng kapa e hatsitsweng)
--	--	--	---

4. Haeba rekoto e tshwerwe khompyuteng kapa ka ileketeroniki kapa mokgwa ofe kapa ofe o balwang ka motjhini –

	khopi e hatsitsweng ya rekoto*		khopi e hatsitsweng ya ditsebiso tse fumanweng*		khopi ya mokgwa o balehang ka khompyuta* (setifi kapa disiki ya kgatiso e kgolo)
--	--------------------------------	--	---	--	--

* Haeba o kopile khopi kapa tlhaloso ya kgatiso ya rekoto (ka hodimo), na o lakatsa hore khopi kapa tlhaloso ya kgatiso e romelwe ho wena?
poso e ya lefuwa.

Tefello ya

E

TJHE

O ka thabela ha rekoto e fumaneha ka puo efe?

.....
(Lemoha hore haeba e sa fumanehe ka puo eo o e kgethileng, ho fihlella rekota ho ka fumantshwa ka puo eo rekoto e fumanehang ka yona.)

G. Tsebiso ka qeto e fihleletsweng mabapi le kopo ya ho fihlella rekoto

O tla tsebiswa ka ho ngollwa hore na kopo ya hao e se e amohetswe kapa e hanetswe. Haeba o labalabela ho tsebiswa ka mokgwa o mong, ka kopo totobatsa mokgwa oo mme o fane ke dintlha tse hlokehang ho thusa hore ho ikamahanywe le kopo ya hao

Na o lakatsa ho tsebiswa jwang ka qeto mabapi le kopo ya hao ya ho fihlella rekoto?

.....
.....
.....

E saenetswe (sebaka) ka la letsatsi la (kgwedi)
(selemo)

TSHAENELO KA MOKOPI
KAPA MOTHO EO KOPO E ETSWANG BOEMONG BA HAE

Riphaboliki ya Aforika Borwa

FOROMO YA B

TSEBISO YA BOIPILETSO BA KA HARE

(Karolo ya 75 ya Molao wa Ntshetsopele ya ho Fihlella Ditsebiso, 2000 (Molao wa N.m.r. ya 2 wa 2000))

[Molawana wa 8]

A. Dintlha ka botlalo tsa mokgatlo wa setjhaba

Mohlanka wa Ditsebiso kapa Motlatsi wa Mohlanka wa Ditsebiso
Lefapha la Thuto ya Motheo
Lebokoso la Poraevete X895
Pretoria
0001
Mohala: 012 357 3769/4151
Fekese: 012 323 9430
Imeile: PAIA-IO@dbe.gov.za; PAIA-DIO@dbe.gov.za

B. Dintlha ka botlalo tsa motho ya kenyang boipiletso ba ka hare

Haeba ho hlokahala, bopaki ba boemo boo boipiletso bo kenngwang ka bona bo lokela ho hokelwa.
Haeba motho ya kenyang boipiletso e se mokopi (motho ya entseng kopo ya ditsebiso ya sethathong), dintlha ka botlalo tsa mokopi ho lokelwa ho fanwe ka tsona ho C ka fatshe.

Mabitso ka botlalo le sefane:

.....
.....

Nomoro ya boitsebiso:

.....
.....

Aterese ya poso:

.....
.....

Nomoro ya mohala: Nomoro ya fekese:

.....

Aterese ya imeile:

.....
.....

Boemo boo boipiletso bo etswang ka bona ha bo etswa boemong ba motho e mong:

.....

C. Dintlha ka botlalo tsa mokopi [E tlamehile ho tlatswa FEELA haeba motho wa boraro, mme e seng mokopi, a kenya boipiletso.]

Mabitso ka botlalo le sefane:

.....

.....

Nomoro ya boitsebiso:

.....

.....

D. Qeto mabapi le boipiletso bo kenngwang ka bona [Beha X pela kgetho e nepahetseng.]

	Ho hanela kopo ya ho fihlella.
	Qeto mabapi le ditefello tse behilweng ho latela karolo ya 22 ya Molao.
	Qeto mabapi le katoloso ya nako eo kopo e neng e tlamehile hore ho be ho se ho sebetsanwe le yona ho latela karolo ya 26(1) ya Molao.
	Qeto ho latela karolo ya 29(3) ya Molao ho hanela ho fihlella rekoto ka mokgwa o kopilweng.
	Qeto ya ho dumella ho fihlella kopo.

E. (1) Ka kopo hlakisa mabaka ao boipiletso bo thehilweng ho ona. [Haeba sebaka seo ho fanweng ka sona se sa lekane, ka kopo tswela pele leqepheng le leng mme o le hokele foromong ena. Leqephe le leng le le leng le lokela o saenelwa.]

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

(2) Ka kopo hlalosa ditsebiso dife kapa dife hape tse ka thusang ha boipiletso bo sekasekwa.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

F. Tsebiso ya qeto ya boipiletso [O tla tsebiswa ka ho ngollwa ka qeto ya boipiletso ba hao ba ka hare. Haeba o labalabela ho tsebiswa ka mokgwa o mong, ka kopo totobatsa mokgwa oo mme o fane ke dintlha tse hlokehang.]

Mokgwa: Mohala Imeile Fekese

Dintlha ka botlalo:

.....

.....

E saenetswe (sebaka) ka la letsatsi la
..... (kgwedi) (selemo).

_____ TSHAENELO YA MOIPILETSI